

Posudek

Jakoubek, Marek: *Vojvodovské skici. Disertační práce.* Praha, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 265 s., obrazové přílohy.

Marek Jakoubek ve své disertační práci zúročil mnohaleté studium českých „krajanů“ v Bulharsku, přesněji té skupiny vystěhovalců z českých zemí, která po různých peripetiích hledání nového domova zakotvila v Bulharsku a vybudovala si zde „na zelené louce“ novou ves Vojvodovo. Zájem o české krajanů ve Vojvodovu a také o ty z nich, kteří se po druhé světové válce navrátili v rámci repatriace do českých zemí, provází odborný růst i karierní vzestup Marka Jakoubka (i když samozřejmě Vojvodovo není jediným tématem, k němuž obrací svou vědeckou pozornost). Již z tohoto důvodu považuji za šťastné, že M. Jakoubek předložil k disertačnímu řízení kritický výběr svých studií, věnovaných Vojvodovu a jeho obyvatelům.

Výběr studií považuji za vědecky nosný. Je totiž orientován na studie a rozpravy, které byly formulovány s cílem vyvolat diskusi o teoretických přístupech, problémech metodologie a vymezení etnologie a sociokulturní antropologie jako dvou vědních disciplín. V rámci tohoto koncepčního záměru M. Jakoubek sestavil soubor svých studií a statí do tří bloků. V prvním bloku prezentoval kritickou studii o původu toponyma (oikonyma) Vojvodovo, v níž shrnul dosavadní výklady a formuloval své stanovisko k nim. Ve druhém bloku, do kterého začlenil šest svých statí, kriticky promýšlel a polemicky představil své názory o přístupech etnologie a sociokulturní antropologie k základní heuristice a k interpretaci získaných dat. Polemiku ukotvil a dokumentoval na čtyřech tématech: na způsobu etnografického záznamu, na religiozitě vojvodovských Čechů, kterou pochopil a vyložil jako integrální a dominantní součást jejich kultury a života, dále na identitě a sebeidentifikaci reemigrantů z Vojvodova v regionální společnosti Jižní Moravy a konečně na verifikaci vzpomínkových vyprávění a výkladu příčin nejednotnosti a osobitosti těchto vyprávění a pamětí. Ve třetím bloku pak M. Jakoubek zpřístupnil své záznamy vzpomínkových vyprávění a zpracoval bibliografický soupis českých a slovenských prací o Vojvodovu, přesněji prací, které vyšly v českém a slovenském jazyce.

Již z tohoto stručného výčtu problémů, které M. Jakoubek ve své disertaci otevřel, je zřejmá mnohost diskusních otázek, na něž je možné reagovat a k nimž možno zaujmout stanoviska. Stanoviska souhlasná, stanoviska nesouhlasná i stanoviska podněcující k zamyšlení, ke hledání optimálních přístupů a výkladů, a také k revizi již přijatých postulátů. Zaujmout stanovisko k interpretačním formulacím formulovaným v doktorské disertaci se od oponenta předpokládá a vyžaduje. V případě předložené disertace však vyjádřit názor na některé

autorovy podněty ztěžují do jisté míry protichůdnosti obsažené v jednotlivých studiích, přesněji vzájemně si odporující přístupy k formulaci problému, heuristice a interpretaci dat (např. při verifikaci a výkladu příčin nejednotnosti a osobitosti vzpomínkových vyprávění a pamětí). Různost některých přístupů a výkladů je bezesporu podmíněna zpracovávaným konkrétním tématem, formulací problému a dobou vzniku studie (tedy třibením názorů, kterým prochází každý badatel). Kladem prezentace názorového zrání, které sám autor disertace umožnil, je přesvědčivé doložení schopnosti M. Jakoubka pracovat s různými druhy pramenů, jeho schopnosti účelově opětně nastolovat již jednou řešené problémy (pokud jsou získána nová data k jejich řešení) a schopnosti revidovat své vlastní závěry.

Za velice inspirativní považuji otevření otázky rozlišení etnologie a sociokulturní antropologie jako dvou samostatných, svébytných a vzájemně se neprostupujících disciplín. M. Jakoubek, který své stanovisko suverenity obou disciplín cíleně obhájí, vychází podle mého čtení jeho textu z premisy, že specifika obou disciplín spočívá v pojetí „pravdy“: etnolog chce objevit „historickou pravdu“, tedy fakty doložitelnou realitu, v níž se etnografické jevy konstituují, existují a fungují, kdežto sociokulturní antropolog za „pravdu“ přijímá názor fungující ve společnosti, kterou zkoumá. Rozdíl tedy vidí v napětí mezi etickou (tedy vědeckou) a emickou (tedy aktérskou) perspektivou. Aktérský názor je podle M. Jakoubka pro sociokulturního antropologa nejen závaznou realitou, ale především cílem badatelského poznání. (Srov. s.) Limitou tohoto výkladu M. Jakoubka jsou podle mého názoru dvě okolnosti. Sociokulturní antropolog, který studuje literární společnosti, zcela legitimně může sledovat, a také sleduje, i kořeny a minulé souvislosti kulturních jevů fungujících v současnosti. Může tedy sledovat „pravdy“ společností nejen v přítomnosti, ale i v minulosti. Příkladem lze uvést práce J. Kanderta, abychom mluvili pouze o zakladatelské generaci našich českých antropologů. Etnolog sice ze své pozice hledá vysvětlení kulturních jevů současnosti i v minulém vývoji, avšak i on jevy současnosti interpretuje primárně v jejich současné existenci a funkčnosti. Vezmu-li jako východisko názor M. Jakoubka, jediný rozdíl, který v pojetí „pravdy“ u sociokulturního antropologa a etnologa nalézám, je v důrazu kladeném na sledování vývoje kulturních jevů. Byť i to je sporné s ohledem na vývoj antropologie jako vědní disciplíny. Nepopírám ovšem, že etnologie a socio-kulturní antropologie jsou svébytné disciplíny, z nichž každá má právo na svou existenci. Podle mého názoru jejich svébytnost spočívá ve volbě tematických okruhů, které sledují, ve výběru vědeckých problémů, ve způsobu kladení výzkumných otázek a způsobů interpretace. Etnologie směřuje výklad k sledované sociální realitě, zatímco ambicí socio-kulturní antropologie je vysvětlit sociální realitu v pojmech a kontextech antropologických teorií, vysvětlujících podstatu fungování společnosti, resp. určitých segmentů. Nicméně obě disciplíny nutně vycházejí ze stejné podstaty, a to z kvalitní etnografie. I můj názor je však diskutní a nalezne kritiky.

Svůj názor na kritiku práce I. Heroldové jsem vyslovila již v jiné souvislosti. S určitou lítostí však poznávám, že i průkopníci sociální antropologie v českých zemích druhé poloviny 20. století – Ladislav Holý a Milan Stuchlík – jsou zapomenuti.

Zcela záměrně jsem zhodnocení významu práce M. Jakoubka ponechala až na závěr svého posudku. Její odborný význam vidím v řadě nezpochybnitelných přínosů. Těmito přínosy jsou: z hlediska tematického systematické studium jedné z nejvýznamnějších „krajanských“ komunit Čechů v Bulharsku, z hlediska problémového obrácení pozornosti k duchovnímu rozměru života lokální společnosti a zhodnocení jeho významu při vytváření a fungování vnitřních i vnějších sociálních sítí, z hlediska metodického formulace vlastních závěrů na základě nových poznatků či nových interpretací a diskusní charakter formulovaných postulátů zacílených k iniciování širší diskuse. V disertaci (stejně jako ve své badatelské práci vůbec) M. Jakoubek prokázal dominantní orientaci svého badatelského zájmu na problematiku Čechů v Bulharsku. Tímto rozměrem své práce se zařadil do skupiny českých badatelů, kteří od druhé poloviny 19. století svůj odborný zájem obraceli ke způsobu života a kultuře Bulharů a rozvíjeli česko-bulharské styky v oblasti etnologického studia. Svým způsobem spoluprací s doc. Vladimírem Penčevem vytvořil Marek Jakoubek bulharsko-českou dvojici socio-kulturních antropologů analogickou tvůrčí badatelské dvojici Drahomíra Stránská a Christo Vakarelski, etnologů spolupracujících ve 20. až 40. letech 20. století.

Disertační práce Marka Jakoubka splňuje požadavky kladené na tento typ závěrečných prací. Doporučuji ji k obhajobě.

V Praze 18. 5. 2013

Mirjam Moravcová